ДІЙОВІ ОСОБИ:

Т а р а н — завідуючий механізацією.

О д а р к а — його дружина.

О н и с ь к о — бригадир.

У л я н а — його дружина.

А р и с т а р х — бухгалтер.

Г а н н а — його дружина.

О в е р к о — завідуючий птахофермою.

К о р н і й — колгоспний сторож.

Г р и ц ь к о — обліковець.

К а т е р и н а — доярка.

О л е н а У с т и м і в н а — дружина голови колгоспу.

П а в л и к — виконавець.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Ніч. На сцені напівтемне. Подвір'я Т а р а н а. Між двома деревами прив'язано гамак, застелений рядном, зверху подушка. Чути пісню — співають чоловіки різними голосами, невлад:

Гей, наливайте повнії чари,

Щоб через вінця лилося,

Щоб наша доля нас не цуралась,

Щоб краще в світі жилося.

На сцену виходять Т а р а н, О н и с ь к о, А р и с т а р х, О в е р к о. Всі напідпитку. Зупиняються біля подвір'я Т а р а н а. Т а р а н — огрядний чоловік у хорошому костюмі, вишитій сорочці. Кашкет зсунувся набік. Рухи повільні, ліниві. О н и с ь к о вдягнений простіше, але теж добре. Без кашкета, чуб скуйовджений. Під час розмови жестикулює, ніби ловить долонями власні слова. А р и с т а р х — товстелезний, з великим животом, у солом'яному капелюсі. Комір сорочки розстебнутий, піджак тримає на руці. О в е р к о — щуплий, рухливий, кожне слово супроводжує відповідним жестом.

А р и с т а р х. Що не кажіть, а нас таки доля, хлопці, не цурається.

О н и с ь к о. Не цурається, прямо під ручки з нами ходить. Живемо в достатку!

А р и с т а р х. Живемо в достатку!

О н и с ь к о. В достатку!

О в е р к о. Як оті вареники — із сметани та в масло...

А р и с т а р х. В керівництві ходимо!

О н и с ь к о. Ходимо.

О в е р к о. На велоролерах їздимо.

Т а р а н. На моторолерах!

А р и с т а р х. Люди нас шанують!

В с і. Шанують.

О в е р к о. І начальство поважає!

А р и с т а р х. А тут — тр-р-р!

Т а р а н. Чого ж тр-р-р?

А р и с т а р х. Кажуть, "собівартість" у нас наче "висока", з механізацією "слабкувато"... Вчора нашому голові дуже різко сказали в районі: "Якщо так і надалі буде, то..." (жест), мовляв, усіх нас чекає коліно... (Жест).

Т а р а н. Що ж, по-їхньому, наші трактори за горобцями ганяються?

О н и с ь к о. Працюють же!

О в е р к о. Працюють! Постоять-постоять — і знову... Др-р-р... (Уявляє себе за кермом).

Т а р а н. Не все ж і на техніку покладати. А живі люди нащо? Ентузіазм? Де неуправка буде (хихикнув), на жінок піднажмемо.

О н и с ь к о. Жінки будь-яку механіку замінять.

Сміх.

Т а р а н. Ще й як замінять! Жінки — така техніка, що ні тобі амортизації, ні запасних частин, ні капітального ремонту...

О в е р к о. Добірне товариство! Я так розумію: переключимо жінок на підвищені швидкості! І собівартість знизимо.

Всі зайшлися сміхом.

А р и с т а р х. Мудру голову носиш на плечах, сусіде!

О н и с ь к о. Давайте, хлопці, на радощах "Рушника" втнемо. (Затягує). "Рідна мати моя..." (Фальшивить). Затягуй, Аристарше!

А р и с т а р х. Не можу. В сон кидає. Покотимо, Оверку, додому!

О в е р к о. Покотимо! На добраніч! Дасть бог день...

А р и с т а р х. Дасть бог і чарку...

Пішли.

О н и с ь к о. І ми по хатах, чи що?

Т а р а н. Добре тобі, Ониську! Прийдеш додому, вицідиш глечик квасу для прохолоди, простягнешся під яблунею, жінка мовчки чоботи з тебе зніме, подушку підіб'є — і спи собі на здоров'я! А тут... (Безнадійно махнув рукою).

О н и с ь к о. На себе ремствуй! Учить жінку треба!.. Моя теж така була, а тепер хоч до рани прикладай. А ти — ліберал!

Т а р а н. Я ліберал! (Б'є себе в груди). Я ліберал?! Ні, брат! Я вже твердо вирішив — досить!.. (Таємниче). Кину я свою Одарку! Кину — і край!.. Не до пари вона мені. Дівкою ще наче личила, а тепер занехаялась, постаріла, теплого слова не почуєш від неї. Тільки гир та гир. І по господарству порядку немає, і на роботу ніколи не вийде. Р-р-розведусь!..

О н и с ь к о. Розійтись — не штука. Тільки ж мороки до дідька, та й витрати неабиякі...

Т а р а н. Яка морока? Ти газети читаєш?

О н и с ь к о. Само собою...

Т а р а н. Читаєш, мабуть, з п'ятого на десяте. В кожній же газеті пишеться, що хтось "порушує справу про...". (Жест). Та це ж по району... А в області? А в республіці? А в Союзі?.. А на планеті?.. Мільйон мільйонів — і нічого... Да...

О н и с ь к о. Воно так, звичайно, тільки чужого собака кусає — тобі не боляче, а на самого комар сяде — вже і руками махаєш.

Т а р а н. Ні-чо-го!.. Треба, так і я помахаю.

О н и с ь к о (подумавши). Я чув, і голова наш не мириться з жінкою і теж помишляє про... (Жест).

Т а р а н (радісно). От бачиш! Хто раніше, хто пізніше — всі, брат, до цього дійдемо! Це тобі не старий режим!..

О н и с ь к о. Мо', й таке буде...

Т а р а н. Аби жилось погано, то й гиркай собі на здоров'я. А то ж ні. Хату поставив, як дзвін, — три кімнати. Хліб — ще позаторішній лежить. І сало, і до сала... Електрика цілу ніч світить. (Махнув у бік стовпа). Із області по знайомству цілого радіокомбайна припер, хоч так грай, хоч пластинки став. Живи під музику та чоловіка голуб, так ні... (Голосно гикнув). Хвилька нічого не підсипає в горілку? Щось мені той... (Жест).

О н и с ь к о. Гріх наговорювати! Дванадцятий рік беру в неї — і кращого самогону для здоров'я не пам ятаю...

Т а р а н. Це, мабуть, у мене нервове. Так що я хотів тобі сказати? Ага, згадав. Добре жилось єгипетським фараонам... Я десь чув, що жінки кожного ранку ноги їм цілували...

О н и с ь к о. Ще й як цілували! Фараони, брат, уміли своїх жінок у руках тримати.

Т а р а н. Молодці фараони!

О н и с ь к о. Щось і мені, той, цинком відганяє... Мабуть, Хвилька нові труби поставила... Цс-с!.. Наче хтось іде... Заховаємось?

Т а р а н. Хіба хочеш — треба...

Відходять, присідають за тином. По дорозі йде сумна Катерина,

з протилежного боку — Гриць.

К а т е р и н а (злякано). Ой!.. Хто це?!

Г р и ц ь к о. Не лякайся, Катю. Це я, Грицько. (Хоче взяти її за руки).

К а т е р и н а. Бродиш ночами, як привид. Пусти!

Г р и ц ь к о. Зачекай сваритися, Катю! Послухай краще... Сьогодні такий день, найбільше свято на землі!..

К а т е р и н а. Яке свято? Он люди вже давно сплять.

Г р и ц ь к о (урочисто). Сьогодні минає рівно два роки, три місяці й одинадцять днів, як ми почали стрічатись...

К а т е р и н а. Ой помру! (Чмихнула). Стрічатись!.. Та я тебе бачу кожного дня ось уже вісімнадцять років.

Г р и ц ь к о. Я маю на увазі той день, коли вперше відчув, що... (Раптом). Загину без тебе! Пам'ятаєш, після випуску ми всім класом пішли на берег Вербички, і там я дістав тобі лілії? Ти ще кричала: "Грицю! Не пливи — там прірва, глибоко! Вернись, рудий бісе, потонеш!" А я таки дістав, хоч плавав поганенько, бо чув, як ти дівчатам говорила, що любиш лілії над усі квіти. Не пам'ятаєш?

К а т е р и н а (зітхає). Пам'ятаю. Але де тебе сьогодні носило? Я так чекала.. Може, прийдеш...

Г р и ц ь к о. Я приніс тобі... Ось!.. (Подає Катерині пучок білих лілій).

К а т е р и н а (вражена, бере лілії. Не вірячи очам). Звідки?

Г р и ц ь к о. На Вербичці нарвав.

К а т е р и н а. На Вербичці? Так далеко? (Пригортає лілії до грудей, поривчасто цілує Грицька). Спасибі.

Г р и ц ь к о (йому перехопило подих). Катю! Хіба дванадцять кілометрів так далеко? Катю! Поцілуй ще раз — і я до світанку позбираю лілії вздовж усієї річки!..

К а т е р и н а (схиляє голову до квітів). Помовч! (Пауза).

Гриць цілує її.

(Хилиться йому на груди). Білі лілії... Я так давно не милувалася ними при місяці! (Пауза). Поглянь, Грицю, вони аж посміхаються до нас...

Гриць ствердно хитає головою. Вони завмерли в довгому поцілунку.

За тином почувся Таранів стогін.

Ходімо!.. Пора!

Г р и ц ь к о. Катю! Ну, чого ти поспішаєш! Ходімо в поле... В полі тихо так та гарно: пахнуть хліба, співає перепел, а небо... Ходімо!..

К а т е р и н а. Руда моя бухгалтерія, вже другі півні давно відспівали...

Г р и ц ь к о. Пройдемо росою аж до Заячого лісу. Люди ранком побачать стежки і скажуть: "Тут ходили закохані" Навіть у старих залоскоче серце згадкою про юність.

К а т е р и н а. І чого ти пішов у конторники?!

Г р и ц ь к о. Кепкує! А може, під оцією рудою чуприною така фантазія палахкотить, що й письменникам не снилася...

К а т е р и н а. Милий мій Грицю! Добре тобі після конторської задухи та в поле ринути, а мені в п'ять годин треба на фермі бути. За день так накрутишся, що ждеш того вечора, як свята. Кидай бухгалтерію та йди до нас, тоді не такої заспіваєш. Кинеш?

Г р и ц ь к о. І кину.

К а т е р и н а. І перейдеш?

Г р и ц ь к о. І перейду.

К а т е р и н а. Слово?

Г р и ц ь к о. Слово. Ферми механізуємо, електродоїлки встановимо.

К а т е р и н а. В людей давно вже є, а в нас, може, тільки при комунізмі встановлять. Он твій дядько Таран третій рік обіцяє. Я б такого і дня не тримала завідуючим механізацією...

Г р и ц ь к о. Тихше, ми ж біля його хати!

К а т е р и н а. Не почує. Це барило, мабуть, насмокталося та спить, а може, десь швендяє — чарку шукає.

Г р и ц ь к о. Та кинь про нього... Підемо в поле...

К а т е р и н а. Ні, я — додому. Відпочити треба, та й мати сердяться, коли я пізно приходжу.

Повільно пішли вулицею.

Таран і Онисько вилазять із схованки, дивляться їм услід.

Т а р а н. Ти не впізнав, чия то мудра така?

О н и с ь к о. Катерина Чипчина.

Т а р а н. Я їй покажу — "барило". Бач, переробилася — електродоїлку їй подавай! Грамотна! "При комунізмі встановлять..." Ониську, я так вважаю. Оце кажуть, поступово переходимо до комунізму. Поступово — значить, не всі разом? Спочатку чоловіки, а потім жінки. І то не всі, а поодинці пускати будемо.

О н и с ь к о. Якби нас на воротях поставили, через які в комунізм проходитимуть, ми б маху не дали — не пустили б жодної.

Т а р а н. Не знаєш ти моєї Одарки. Попід носом, а проскочить!..

О н и с ь к о. Клята вона в тебе.

Т а р а н. Клята, проклятющаі Поїдом їсть, навіть якщо вип'єш інколи. А ми ж без причини не п'ємо? Ні! От сьогодні випили. Чому?

О н и с ь к о. А чому?

Т а р а н. А чому? Трактора відремонтували! То не працював, а тепер працюватиме. На радощах і випили. Не свої шкурні інтереси нас хвилюють, а державні! А жінки цього не розуміють!

О н и с ь к о. Відсталий елемент — що з них візьмеш? Ще якусь бенерю несе. Може, знову той... (Жест).

Т а р а н. Не хочу. На щось колюче сів, коли оті цілувались... Бач, яка жінка в мене, нема того, щоб під тином прибрати.

Входить Корній, широкоплечий, здоровенний дядюга.В руках величезний дрючок, під пахвою згорнутий лантух. Говорить крізь зуби, ходить трохи нагнувшись, наче когось підстерігає.

Корній!

О н и с ь к о. Заховаймось!

К о р н і й. Хто тут, признавайсь! Що я вам, мальчик?!

О н и с ь к о. Ти що?

К о р н і й. Доброї ночі...

Т а р а н. Здоров! На варту йдеш?

К о р н і й. А куди ж — на вечорниці?!

О н и с ь к о. Може, там від комори тільки дух лишився, а ти сунеш так пізно.

К о р н і й. Чужі не прийдуть, а свої багато не візьмуть!

Т а р а н. Воно так. Ти теж, бачу, мішечка прихватив?

К о р н і й (спідлоба блимнув очима). Твої трактори в мішок не повкидаю, не бійся! Бувайте!.. (Пішов нагнувшись).

О н и с ь к о. Корній — страшенної сили чоловік. Позаминулого року спав під скиртою. Мабуть, теж сторожував. Коли це підійшов бичок-бузівок і наступив йому на спину. Корній як схопиться, як свисне бузівка у вухо, так бідолашна скотина і впала з усіх чотирьох.

Т а р а н. Ото сила!

О н и с ь к о. Ледве відходили. І досі в бика контузія. То ні з того ні з сього почне головою мотати, ніби його гедзі кусають, то стане серед дороги і реве мов навіжений. А побаче Корнія — в ліс тікає, сердега.

Т а р а н. І не дивно, що в Корнія здоров'я, — шостий рік сторожує. Вночі на роботі спить, а вдень — дома. Правда, й заробітки такі...

О н и с ь к о. В нього жінка ланкова. Щороку трудоднів по шістсот виганя.

Т а р а н. Коли жінка хороша — можна бути при здоров'ї! (Позіхає). Бувай!.. В сон кидає...

О н и с ь к о. А мо', заспіваємо? На пісню тягне.

Т а р а н. Мені ще дома доведеться співати, бодай не діждати ворогові такої пісні.

О н и с ь к о. Бувай. Жаль мені тебе, до сліз жаль! Але сам винуватий — ліберал!.. (Виходить).

Т а р а н. Тьху! І видере ж таке противне слово — "ліберал"! Чортзнащо! (Відчиняє хвіртку).

В цей час чути голосне: "Ку-ку-рі-куі"

А здох би ти, проклятющий, розкричався!..

З хати виходить Одарка, легко одягнена, коса впала на плече.

О д а р к а. Знову лементуєш серед ночі?

Т а р а н (обурено). І коли ти того півня заріжеш? Скільки разів треба наказувать?!

О д а р к а. Причепився до півня! Поперек горла він тобі став?!

Т а р а н. Це не півень, а диявол з кнопкою. Тільки відчиниш хвіртку, вже й горланить.

О д а р к а. Північ, то й горланить.

Т а р а н. Чого ж сусідський мовчить?

О д а р к а. У сусідів немає півня.

Т а р а н. І нам він ні до чого!

Далеко на селі чути північний переспів.

О д а р к а. Чуєш, скрізь співають.

Т а р а н. Мені до чужих півнів діла немає, а своєму я господар! Сказав заріж — і крапка!

О д а р к а. Вгамуйся, люди почують.

Т а р а н. Хай чують, яка в мене жінка. На роботі не була?

О д а р к а. Ні.

Т а р а н. Соромиш мене перед людьми!

О д а р к а. Дома тієї роботи зібралось — на трьох стане. Хліб пекла, білизну попрала, Наталочці плаття пошила, хату підмазала, поприбирала...

Т а р а н (перебиває). Та-та-та! Заторохтіла! Переробилася! Знаю — в холодочку вилежувалася! В гамаку гойдалася?! Купив я його, дурень, на свою голову! Сама хоч би причепурилася...

О д а р к а. Покрутився б, як я, та спробував чепурним та охайним в холодочку вилежуватися! Побачила б я, на кого ти був би схожий... коли б був на моєму місці.

Т а р а н (сміється). На твоєму місці? Оце налякала! Та якби я був на твоєму місці, у мене б усе (жест)... кипіло, а я лежав би та посвистував. (Сміється). Придумала, що сказати. (Іде до гамака, знімає піджак, кидає його на гілку дерева, лягає). Оце так втнула — "на моєму місці". (Сміється).

Одарка виносить з хати ковдру, кидає в гамак.

О д а р к а. Вкрийся, під ранок холодно буде.

Т а р а н. Кажеш, якби побув... хе-хе-хе... (Вже крізь сон). На... тво...єму... міс...ці... Гм-м-м!..

Затемнення

КАРТИНА ДРУГА

Пізній ранок. Таран сидить на ослінчику біля столика. Ще не проспався, ніяк не второпає,

що йому каже Онисько.

О н и с ь к о. Миколо! Миколо! Миколо! Та прокинься ти, голова — два вуха. (Трясе його за плечі).

Т а р а н. Не буркай мене. Вчора обійшов техніку — все в ажурі...

О н и с ь к о. Ти можеш розплющити очі і вислухати мою трагічну звістку?

Т а р а н. Не можу. Голова! (Жест). А в голові — трибки крутяться нахолосту, свічки замокли, зажиганіє не працює — потрібен капітальний ремонт. (Хапає пляшку зі столу).

Онисько (вириває пляшку з рук Тарана). Вгамуйся, зараз не до цього... (Понюхав). І потім — це олія!

Т а р а н. Так що сталося?

О н и с ь к о. Повний переворот!..

Т а р а н. Який переворот?

О н и с ь к о. Чи хтось написав, чи наговорив на нас. Словом — біда. Скликають сьогодні чуть світ правління, представник з району приїхав, і почалось...

Т а р а н. Переворот, біда, представник... Нічого не второпаю. Кажи толком.

О н и с ь к о. Сказали так: чоловіки стають тепер жінками, а жінки — чоловіками. От!

Т а р а н (очманіло дивиться на Ониська, трохи відсовується від нього, потім встає, знімає рушник, який лежав на перильцях ганку,

вмочує у відро, кладе Ониськові на голову). Біла гарячка, брат, діло погане. Та не журись, пройде!

О н и с ь к о (намагається зірвати рушника). На біса мені твої компреси? Діло говори, що робити маємо?

Т а р а н (тримає його за руки). Заспокойся! Мені теж таке було після звітно-виборних, пам'ятаєш? Ми тоді критику замочили добренько. Прийшов я додому, ліг, дивлюсь — в усіх закапелках сидять чортенята і лущать насіння. От де страху набрався, ледве не вив. Так що сиди тихо — повинно пройти.

О н и с ь к о. Та не здурів я, хочеш — перевір; у мене в бригаді сімсот п'ятдесят гектарів землі, сто тридцять працездатних, чотири трактори, в двох поплавились підшипники...

Т а р а н (здивовано). Говориш ніби нормально. Але як же це, що ми будемо жінками?

О н и с ь к о. Та не жінками, а просто: де були ми — там стають вони, де були вони — там стаємо ми.

Т а р а н. Хто "вони"?

О н и с ь к о. Жінки!

Т а р а н. Жінки? Як?

О н и с ь к о. А ось так: головиха вже стала головою.

Т а р а н. А він?

О н и с ь к о. Дома сидітиме.

Т а р а н. Чим же йому погано?

О н и с ь к о. Йому — ні. А іншим? Корній, приміром, буде ланковим, а Корніїха — сторожем.

Т а р а н (зайшовся сміхом). Здорово! Давно б так!

О н и с ь к о. Зачекай сміятися, я не про всіх сказав. Бухгалтером буде Аристархова жінка, а його — на свиноферму.

Т а р а н (ще більше сміється). Аристарха?.. На свиноферму?.. Туди к бісовому батькові — він же не зможе нагнутися! З його фігурою він усіх свиней поперелякує.

О н и с ь к о. Свирид-обліковець пішов на інкубатор.

Т а р а н. Чекай, чекай! Обліковці?

О н и с ь к о. Жінки!

Т а р а н. Сторожі?

О н и с ь к о. Жінки!

Т а р а н. Актив? Керівний склад? Командування колгоспу?

О н и с ь к о. Жінки!

Т а р а н (сміється). Жартуєш.

О н и с ь к о (сердито). Гиготиш, а мені не до жартів. Думаєш, легко буде оцими руками вим'я коровам викручувать?

Т а р а н. Замість Уляни?

О н и с ь к о. Ну да! Уляна — бригадиром тепер.

Т а р а н. От сміхота! Одарко, а йди-но сюди, послухай, що Онисько розповідає. Одарко!!

О н и с ь к о. Кричи дужче!

Т а р а н (кричить). Одар-ко-о! Де ти там запропастилася? От клята жінка, мабуть, спить?!

О н и с ь к о. Вона вже давно ходить по колгоспу гоголем. Як-не-як — завмеханізацією!

Т а р а н. Моя Одарка?

О н и с ь к о. Та твоя ж...

Т а р а н. А я?..

О н и с ь к о. Ти будеш на різних роботах — старшим куди пошлють. Бери, чоловіче, сапу — і в поле!

Т а р а н. Я?

О н и с ь к о. Ти!

Т а р а н. Сапу?

О н и с ь к о. Сапу!

Т а р а н (зриває з Ониськової голови рушника, обмотує собі голову). Хи-хи-хиІ А ти часом не той... Не з похмілля? Поклянись!

Онисько робить виразний жест клятви.

(Схоплюється, біжить до хати, виносить у тремтячій руці папірець). Читай-но, що вона пише.

О н и с ь к о (бере папірця, читає). "Микольцю..." (До Тарана). Ач яка ласкава стала. (Читає далі). "На сніданок звари куліш, на обід — борщ. Заріж зозулясту курку, вона не несеться. Кашу молочну звари. Та не забудь нагодувати порося. Для корови нарви трави в лузі. Курям намни кукурудзи, каченятам змішай сир з вареною картоплею. Вранішнє молоко не забудь поставити в погріб. Поки Наталочка спить, город прополи, а то забур'янився. Коли Наталочку у дитсадок вестимеш, умий, причеши, кісники випрасуй. Та гляди, щоб на роботу не запізнився..."

Т а р а н (поки Онисько читає, загинає пальці, перераховує, що треба зробити, потім сердито). Та що вона?..

О н и с ь к о. Ах, патлате плем'я! Слухай, що далі пише:

"Збігай до Ониська, розбуди! То ж таке ледащо, що до півдня спатиме і на ферму запізниться".

Т а р а н. А скільки воно зараз?

О н и с ь к о. Пів на десяту.

Т а р а н (хапається за голову). Що ж його робить?

Реве корова.

О н и с ь к о. Корову доїти пора.

Т а р а н Кажеш, доїти треба? (На хвилинку замислюється, потім рішуче). Добре, Одарочко, подивимось, якої ти ввечері заспіваєш! Побачимо, чия зверху буде!.. А мені... Доїти так доїти!

(Хапає відро, хоче бігти).

О н и с ь к о (бере його під руку). Стривай!

Т а р а н. Чого?

О н и с ь к о. Дихни!

Т а р а н (дихає). Ну?

О н и с ь к о (морщиться, відвертає голову). І не думай отак до корови йти. (Нахиляє голову). Помацай!

Т а р а н (мацає). Гуля! Звідки?

О н и с ь к о. Теж пробував доїти. Пішов на ферму замість жінки. Думаю — не святі горшки ліплять. Підходжу до рябої. Може, знаєш, рекордистка наша?

Т а р а н. Ну?

О н и с ь к о. Тільки присів біля неї, а вона повертає свою мордяку, дивиться... Я їй по-свійському: "Чого витріщилась?" А вона як дригне та ратицею по голові! Віриш, аж каганці в очах засвітилися. Очуняв трохи — до другої. І та мене почастувала, до третьої — те ж саме. "Чого вони показились?" — думаю. Коли це Лукерка роз'яснила: "Скотина перегару

не терпить!" Зрозумів? Тобі, голубе, і близько до корови підходити не можна, від тебе...

Т а р а н (затуляє долонею рота, дихає). Справді. Що ж робити? Ага! (Біжить до хати, повертається з пляшечкою одеколону). Зараз заб'ємо вражий дух! (Надпиває). Пахне погано, а на смак нічого.

О н и с ь к о. Дай попробую. "Шипр". (П'є). Гу-у-у! Неважне!

Т а р а н (плямкає губами). Ще трохи вип'ю, у корови ніздрі великі — почує. (П'є, кривиться менше).

О н и с ь к о. Приємно, коли від чоловіка пахне! (П'є).

Т а р а н. Годі! (Відбирає пляшку). Його тут лишилося на дні! (Подумав). Однак висохне! (Допиває).

О н и с ь к о. Виходить, "Шипр" можна і всередину приймать?!

Т а р а н. Тільки дугйе маленькі пляшечки роблять. Воно-то...

О н и с ь к о. Що?

Т а р а н. На спирту. (Повеселішав). Доїть так доїть.

Вбігає Павлик.

П а в л и к (захекавшись). Дядьку Ониську! Ху-у-у! Бігом на ферму, бо вас там уже лають. Кажуть: і штраф буде, і в газеті пропечатають!

О н и с ь к о. Лечу!..

П а в л и к (до Тарана). А ваша Наталочка сидить на вигоні біля калюжі, очей не видно — пиріжки з мулу робить.

Т а р а н. Горе мені!

П а в л и к. Сьогодні всі чоловіки сердиті і всі кричать: "Горе нам!" Я побіг! Швидше, дядьку, запізнитесь!.. (Вибігає).

Входить Корній з сапою в руках.

К о р н і й. Дай боже здоров'я і два коропи в ятір.

Т а р а н і О н и с ь к о. Здоров, Корнію!

К о р н і й (до Тарана). В тебе терпуга немає?!

Т а р а н (знайшов терпуг, подає Корнієві). Візьми!

К о р н і й. Підгострити треба, бо тупа, як валянок.

Т а р а н. Що воно буде?

К о р н і й. Нічого! Подумаєш, злякали. Я вісім пудів на плечі скину, а з сапою не вправлюсь? Дурниці! (Люто гострить сапу). Ми ще їм покажемо!

О н и с ь к о (прикладає козирком долоню до лоба). Хто то пішов, чи не Аристарх?

К о р н і й. І пузатому черга прийшла?

Т а р а н. Пузаті, по-твоєму, не люди?

Входить Аристарх — у халаті, з вилами.

А р и с т а р х (віддихується). Ну й жарище... Моє вам!

Т а р а н. Хай живе!

К о р н і й (хихикнув, крізь зуби). Хвістіваль! Здоров!

Т а р а н. Куди зібрався?

А р и с т а р х (люто). На свиноферму!

О н и с ь к о. Ну й халат у тебе... (Встав, обійшов Аристарха).

Т а р а н. Просили ж колись дівчата з свиноферми, щоб їм по другому халату справили, а ти кричав: "Витрати!"

А р и с т а р х. Якби ж то знаття...

К о р н і й. Спохватився цуцик, як хвоста врубали.

Входить Оверко.

О в е р к о (весело). Добірному товариству моє шануваннячко!

А р и с т а р х. Чого сяєш, як великоднє яйце?

О в е р к о. З магазину біжу. На плаття дівчаткам набрав! Жінка догосподарювалась до того, що діти старченятами ходять.

О н и с ь к о. Пошиє хто?

О в е р к о. Сам. Не таке це вже мудре діло.

Т а р а н. І то правда.

А р и с т а р х. Важкувато нам буде!..

Т а р а н. Нічого, хлопці! Через три дні на колінах проситимуть, щоб знову помінятись... А дзуськи!..

О н и с ь к о. А проситимуть?

Т а р а н. Побачиш. Але провчити їх треба. Договір, товариство, такий: не згоджуватись ні на що, наче не до нас мова! Марку тримать! Ясно?

О в е р к о. Щоб не кортіло на наше місце!

О н и с ь к о. А якщо не попросяться?

Т а р а н. Дурний ти, Ониську, хоч об дорогу вдар! Корову кожен видоїть, а бригадиром тепер з головою треба бути.

А р и с т а р х. Так-то воно так, тільки ж... (Крутить головою). Там дух дуже далекий від конторського... (Жест).

К о р н і й. Від цього духу габарити меншають.

А р и с т а р х. "Меншають"! Побачимо, як ти відвикатимеш спати по двадцять годин на добу.

Т а р а н. Товариство, нам не сваритись треба, а гурту держатися — допомагати один одному.

А р и с т а р х. Спробуємо...

О в е р к о. І кожну роботу починати з пісні! Щоб у жінок від заздрості в носі перчило!

А р и с т а р х. А якої ж пісні співати?

О н и с ь к о. "Рідна мати..."

О в е р к о. Ні! Ні! Найбадьорішої! Щоб радість було видно! (Співає).

Т а р а н. Корнію, давай ти!

К о р н і й. "Если бы парни всей земли..."

Всі підтягують.

Т а р а н. Коли вони почують пісню і попросяться на свої місця, прикинемось, що не чуємо...

О в е р к о. Поглухли.

Т а р а н. Попросяться вдруге, а ми ще голосніше.

О в е р к о. І коли вже втретє умовлятимуть...

Т а р а н. Навколішках!

О в е р к о. Тоді згодимось.

К о р н і й. Але скажемо: сидіть і не рипайтесь більше!

О н и с ь к о. А коли й вони вдарять по голосах?

Т а р а н. Не вдарять! Побачиш! Ну, браття, закочуйте рукава! Побачимо, чий козир буде старший! За мною!

Виходять.

Затемнення

КАРТИНА ТРЕТЯ

Подвір'я Тарана. У всьому помітна невміла чоловіча рука: сушиться дитяча білизна, простирадло, посеред двору — віник, порожнє відро, перевернуті ночви. Таран у фартусі, рукава сорочки закочені, голова пов'язана рушником. Він оскаженіло місить тісто в діжі, яка стоїть на

ослінчику. По радіо чути бадьорий марш.

Т а р а н (не виймаючи рук з діжі, важко дихаючи). Господи, за які гріхи отака мука?! (Віддихується). Чи воно борошно погане, чи вчинив не так?..

Входить Онисько. На голові у нього хустка.

О н и с ь к о (весело). Видно, що Гапка млинці пекла, бо ворота в тісті.

Т а р а н. Невже в тісті? Будь другом — витри!

О н и с ь к о. Навіщо? Собаки злижуть. Я вчора теж замісив. Таке було, і не кажи: і на воротях, і на порозі, і на перелазі. А сьогодні вже й сліду не лишилось: то кури поклювали, то пси поласували.

Т а р а н. Віриш, дві години оце мучусь, а толку ніякого. То було рідке, підсипав борошна, стало таке, що рук не вирву. А чого це ти хустку нап'яв?..

О н и с ь к о. Щоб корови не лякались, думатимуть, що Уляна.

Т а р а н. Он воно що! Тоді візьми он Одарчину та й мене запни.

О н и с ь к о. Тебе як: на потилицю зав'язати чи під бороду?

Т а р а н. Давай під бороду: мухи кусають, а одганяти ніяк.

О н и с ь к о (зав'язує Тара нові хустку). Та в тебе, голубе, й вуса в тісті!

Т а р а н. От морока! Відріж їх! На біса вони мені! Онисько. Здурів, чи що? Ти ж сам говорив колись, що вся краса мужчини в вусах!

Т а р а н. А на дідька вона мені тепер — ота краса? Світ не милий. Ріж — і крапка!

О н и с ь к о (важко зітхнувши, одрізує вуса). Чи думав я коли, що доведеться тобі таку операцію робить?!

Т а р а н (глибоко зітхнувши). Погані наші справи...

О н и с ь к о. Води підлий!

Т а р а н. Нікуди.

О н и с ь к о. То міси жвавіше!

Т а р а н. Руки потерпли. (Насилу вириває руки з діжі, витирає об фартух). Будь другом, скрути мені цигарку, бо вже вуха попухли.

О н и с ь к о. Сам би радий закурить, та не можу.

Т а р а н. Чому?

О н и с ь к о. Пальців не зведу докупи. П'ятнадцять корів по чотири дійки — це шістдесят?! І кожну треба видоїти. Повіриш, вночі снилося вим'я таке, як клуня, а дійки, — як голоблі, а я маленький, наче комар, причепився на дійці та й гойдаюсь. Прокинувся від жінчиних стусанів. Кричить на мене: "Не щипайся, дурню!" Я змовчав. Що скажеш?

Т а р а н. Погані наші справи!

О н и с ь к о. Ой не кажи. Прийшов до тебе просити, чи не позичиш мені хоч паляничку, коли спечеш?

Т а р а н. Ти ж учора пік!

О н и с ь к о (махнув безнадійно рукою). Пік, та не допік... Взяв муки... Словом, ніякого хліба не вийшло.

Т а р а н (показує на діжу). Думаю пирогів спекти. Забажалося Одарці гостей привести. А хліб у мене в печі, зараз виймати буду.

О н и с ь к о. То виймай, мо', якраз вдався?

Т а р а н. Постій тут, щоб, бува, горобці не пожартували над тістом, а я зараз... (Іде в хату).

О н и с ь к о (заглядає в діжу, виймає звідти щось, розглядає). Збрехав, ідол! Курив же, ось і недокурок. (Придивляється уважніше).

"Прима". Отак і довіряй людині! (Дивиться в каструлю, що стоїть на столі). Манку варив. Треба й собі таку страву практикувати. Проста річ: насипав крупи в молоко, і хай кипить.

Входить Таран. В руках тримає не то паляницю, не то корж.

Т а р а н. Що воно таке? (Простягає Ониськові паляницю).

О н и с ь к о (бере, роздивляється). Паляниця не паляниця, і корж не корж... А що ти хотів пекти?

Т а р а н. Кажу тобі — хліб!

О н и с ь к о (нюхає). Наче хлібом пахтить... (Подумавши). Не журись! Подаватимеш на стіл, наріж маленькими скибочками. Вони й не розберуть, яка в нього була форма.

Т а р а н. Спасибі, друже, виручив!

О н и с ь к о. Винахідливість у нашому положенні — перше діло. Зварив я вчора борщ. Подивився на нього, а він якийсь пришелепуватий: білий, кислий і горілим тхне. А тут жінка на обід має прийти. Що його робити? Недовго думавши, перекидаю в борщ глечик сметани, зверху склянку цукру, перемішав — подаю на стіл. Жінка питає: "Це що?" — "Борщ", — кажу. "Який же це борщ?" — "Загряничний". Я, мовляв, усяку страву готувати вмію.

Т а р а н (заздрісна хитає головою). І що ж — їла?

О н и с ь к о. Аж за вухами лящало.

Т а р а н. І нічого?

О н и с ь к о. Обійшлося. Правда, не без...

Чути шалений рев корів.

Це за мною!.. (Наче відповідаючи). Біжу-у!

Т а р а н. Чортів син, він скрізь викрутиться. А тут що скажеш, по-турецькому хліб спечено? А ще ж борщ варити та курку зозулясту різати, що не несеться. А як ти її взнаєш, коли вони всі зозулясті. (Виходить).

Спочатку тихо, а потім несамовито закудкудакали кури. Входить Оверко. В руках метр, під

пахвою жмут ситцю. Оглядає подвір'я.

О в е р к о (до себе впівголоса). І хата навстіж, і господаря немає... (Гукає). Миколо! Агов!

Т а р а н (виходить, весь у пір'ї). Чого репетуєш?!

О в е р к о. Люди на літо овець стрижуть, а ти курей скубеш?

Т а р а н. Виздихали б вони, щоб я їх скуб! Слухай, Оверку, порадь мені, як узнати, яка курка з яйцем, яка ні?

О в е р к о. Пустяк діло! Якщо знеслась, значить, у цей момент без яйця, і навпаки...

Т а р а н. Як же то взнати? Вони в нас, прокляті, всі в одне гніздо несуться.

О в е р к о. М-гу! Тоді залишається пощупать.

Т а р а н. Три дні щупаю, а толку ніякого. Будь другом, пощупай! Все ж — завптахофермою був!

О в е р к о. Думаєш, я там курей щупав? Здійснював загальне керівництво. А ти не роздумуй — ріж, яку впіймав!

Т а р а н. Одарка веліла, щоб тільки ту, яка не несеться.

О в е р к о. А квочка у вас є?

Т а р а н. Немає.

О в е р к о. Тоді ріж півня! Він точно не несеться.

Т а р а н. Не вийде, голубе. В мене півень учений. Як пізно Одарка прийде, тільки відчинить хвіртку — він одразу мені сигнал подає. Потім подумає, що я не почув, і ще... Краще корову заріжу, ніж півня.

О в е р к о. Ну, як знаєш, — ти хазяїн. Я за порадою до тебе. Покроїв дівчатам плаття, а рукава не виходять. Що його тепер придумать?

Т а р а н (змучено). Є вихід! Зараз літо, тепло... Поший їм сарафани — і модно, і зручно.

О в е р к о. Золота голова! (Згортає ситець). Біжу!..

Т а р а н. Що тобі ще?

О в е р к о. Слухай, твоя Одарка (робить характерний жест) той...

Т а р а н. Майже щовечора з Ониськовою Уляною.

О в е р к о. Моя теж. Що з ними робити? Як їх відучити від цього питва?

Т а р а н. Відучиш...

О в е р к о. Чув я від людей, ніби настій полину помагає. Напоїти тричі — і як рукою знімає.

Т а р а н. Вони таке п'ють, що тільки полином і закусювати.

О в е р к о. Твоя ще не просилася, щоб знову на своє місце?

Т а р а н. Куди там. Неначе споконвіку в начальстві ходить.

О в е р к о. Моя теж.

Вбігає Павлик.

Павлик (до Тарана). Дядьку Таран! Тітка голова востаннє сказали, щоб ви йшли цеглу робити.

Т а р а н. Та що вона, божевільна? Мені треба один день дома побути — роботи набралось до біса.

П а в л и к. Ідіть, бо дуже круто сказали...

Т а р а н. А що саме?

П а в л и к. Звеліли передать так: "Якщо цей ледацюга..."

Т а р а н. Хто ледацюга? Я?

П а в л и к. Не перебивайте, бо забуду, як далі. "Якщо цей..."

Т а р а н. Ну?..

П а в л и к. Перебиваєте, от і забув! (Думає). Не згадаю, що далі, але щось дуже категоричне.

Т а р а н. Що?

П а в л и к. До "ледацюги" запам'ятав, а далі забув.

Т а р а н. Забув би ти, куди ложку нести! Мотай звідси!

П а в л и к. Піду узнаю, що після "ледацюги", і повернусь! (Швидко вибігає).

О в е р к о. А мене не чіпають. Довідку від лікаря взяв, що "не в здоров'ї"...

Т а р а н. Як ти ухитрився?

О в е р к о. Прищик у мене вискочив... Таке собі чиренятко. Я до лікаря. Так, мовляв, і так — чиряк у мене. Він придивився і каже: "У вас хурункул". А я йому: "Чиряк". Він довго гортав якусь книжку й знову до мене: "Хурункул". А я йому: "Ні, чиряк". Думав він, думав і написав мені бюлетеня на три дні, поки вияснить, що воно за хвороба — чиряк.

Т а р а н. Видно, дуже молодого лікаря до нас прислали?

О в е р к о. Не в тому річ. Хлоп'я воно непогане. Але виросло в місті, зразу після школи в інститут — так живого чиряка і не бачило.

Т а р а н. А в мене і знаку ніде на прищик немає.

О в е р к о. Посидь на чомусь холодному.

Т а р а н. Де ти знайдеш холодне місце в таку спеку?

О в е р к о. Біля колодязя — на цямрині, там же цемент. Посидь з годину!..

Т а р а н. Годину? Тут хвилини вільної немає. От життя — чиряка і то ніколи нажить! Будь здоров! Мені ще роботи по вуха!

О в е р к о. Мені теж треба сарафани шити. Бувай здоров! А чому ти не співаєш, як домовились? Жінки ще подумають, що нам тяжко, і почнуть сміятись...

Т а р а н. Куди там співати! Ридма ридати хочеться!

О в е р к о. А як же з маркою?

Т а р а н. Не дражни мене, Оверку, бо розсерджусь і скажу, як...

О в е р к о. Ясно. (Навшпиньках виходить).

Згодом заходить Аристарх, змучений, насилу переставляє ноги.

А р и с т а р х (простогнав). Боже поможи!

Т а р а н. Тебе ще не вистачало... Тут цілісінький день наче мужеська консультація: не той, то інший вештається — працювати ніколи.

А р и с т а р х. Сам винен! Збудував хату на роздоріжжі — от ніхто й не минає, хоч би й хотів. Перепочити можна?

Т а р а н. Кажи швидше, чого прийшов? Бачиш, чоловік пироги збирається пекти?

А р и с т а р х (хоче підійти до діжі). Пироги...

Т а р а н. Не підходь!.. Ти ж увесь той... пропитаний...

А р и с т а р х. Не троянди вирощую, а свиней. Не лише пахну — скоро хрюкати почну. А сісти можна?

Т а р а н. Сідай, тільки подалі...

А р и с т а р х. Свинарник збудували цегляний, навіки! А на біса він такий потрібний, коли в ньому ні дихати, ні повернутись ніде?

Т а р а н. А хто будував?

А р и с т а р х. Ми з тобою... Думалось, як краще... Кіношники, кореспонденти приїздили... Всім було добре, а свиням, виявилось, погано.

Т а р а н. Сам же на правлінні виступав. "Треба, — кричав, — так будувати, щоб по всіх газетах луна пішла!"

А р и с т а р х. Каюсь, виступав...

Т а р а н. Тепер мовчи та диш на батьків книш. Проси техніку, щоб конвейєром все подавалось...

А р и с т а р х. Куди там техніку, тачкою насилу проїдеш... Ось... За тиждень спересердя кілограмів двадцять скинув. А це прийшов просити: чи немає в тебе якихось старенських підтяжок, бо ще день — і штани в зубах носитиму.

Т а р а н. Я сам шосту дірку в поясі проколюю, не допомагає. Застібаю петлю штанів на гудзик сорочки. (Показує). Ось так... Помагає...

А р и с т а р х. Спасибі на добрім слові! Так, кажеш, пироги...

Т а р а н. Давай, давай! Проходь!

А р и с т а р х. Гірка наша доля чоловіча, така гірка, що... (Повільно пішов похнюпившись).

Т а р а н (продовжує місити тісто. Глянувши на вулицю). Знову когось чорт несе! Ну, не дадуть спокійно діла зробити — хоч гвалт кричи! От напасть! Чи хату перенести, чи вовкодава злющого придбати. Заховаюсь! Подивиться, що немає нікого, і піде. (Витирає руки об фартух і ховається). Входить Катерина, рум'яна від роботи і сонця, чимось схвильована.

К а т е р и н а. Немає нікого, чи що? Агов, дядьку!.. Чи, може, тепер треба називати дядиною? Дядьку-дядино, де ви там?.. (Заглядає в діжу). Ой помру, тісто замісив, значить дома. Треба зачекати, а то покинув діжу напризволяще і пішов... (Накриває діжу рушником).

На ганок виходить Таран.

Т а р а н. Ти що ж думаєш — у мене прохідний двір?

К а т е р и н а. Здрастуйте, я до вас у справі.

Т а р а н. Яка тепер до мене може бути справа! Кажи, чого прийшла, часу немає!

К а т е р и н а. На вашого племінника скаржитись.

Т а р а н. Накоїв щось?

К а т е р и н а. Та ні. Отож перейшла я працювати в контору замість нього, а його на свиноферму послали...

Т а р а н (гірко). Не на нього одного така напасть...

К а т е р и н а. Не в тому річ! Мені обридло в конторі сидіти, над рахівницею куняти. Хочу до діла, а Грицько вперся і слухати не хоче про бухгалтерію.

Т а р а н. Не хоче?

К а т е р и н а. Не хоче. Каже, сподобалось йому на фермі. Вирішив викликати на змагання дядька Аристарха і показати йому, як треба працювати. І в контору, мовляв, ні за які гроші не повернеться!

Т а р а н. Здурів парубок.

К а т е р и н а. Умовте його, дядечку, повернутись назад! А то крутиться так з ранку до ночі, світу білого не бачить за тими свиньми.

Т а р а н. Я з нього дурощі вижену!

К а т е р и н а. Спасибі вам! Повік не забуду!

Т а р а н. Немає за що. На весіллі першу чарку піднесеш. Чи, може, не буде весілля?

К а т е р и н а (засоромившись). Та... Я не знаю...

Т а р а н. Так я знаю. Грицькова мати вже хату до заручин прибирає... А там, дивись, і...

К а т е р и н а. Дядечку, рідний мій, якби ви знали, що ви мені... Спасибі вам. (Гаряче цілує Тарана в щоку і вибігає).

Т а р а н. Що то воно — молодість... (Торкнувшись пальцями щоки). Як то приємно, коли молода дівчина цілує... Таке почуття, ніби з келиха пахучого меду пригубиш... Та й ми ще козаки (Виструнчується і раптом скрикує). Ой! Поперек! Наче качалкою хто оперезав...

Вбігає Павлик.

П а в л и к. Дядьку Таран! Вас кличуть в контору на збори ледацюг! (Вибігає).

Т а р а н. Пропали мої пиріжки! Та що пиріжки — гордість чоловіча гине! "На збори ледацюг!" Дожився.

Завіса

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Вечір. Таранове подвір'я. Святково одягнена Одарка лежить у гамаку, наспівує. На ній барвиста сукня, туфлі на високих каблуках, на голові вінком викладена коса. Таран, довго приміряючись, накриває на стіл: ставить оселедець, редиску, голландський сир, домашню ковбасу.

Т а р а н. Багато вас буде? На скільки накривать?

О д а р к а. Прийдуть — порахуєш! Дістав?

Т а р а н. Чого?

О д а р к а. "Чого, чого".

Т а р а н. "Три гички"? Та дістав. У Хвильки... З якої це нагоди, хотів би я знати, п'янку затіваєте?!

О д а р к а. Не твого чоловічого розуму діло! (Підходить до Тарана, зневажливо дивиться на нього). Ходиш, як опудало: згорбився, неодягнений — дивитись гидко!

Т а р а н (благальна). Хіба ти не бачиш, я за цілий день і не присів: встав до схід сонця, їсти наварив, город прополов, а потім цілісінький день цеглу робив. Кручусь, як муха в окропі. Ти прийшла з роботи — та в гамак, а в мене в попереці аж гуде! Думав, увечері відпочину, так ти знову затіяла...

О д а р к а. "Так ти, так ти..." Вже заторохтів! Переробився! Іди переодягнись!.. Осточортів своїми розмовами!

Таран, зітхаючи, іде в хату.

(Оглядаючи стіл). Огірки малосольні де?.. Зроби вже одне діло, потім за друге берись!

Т а р а н (виносить миску з малосольними огірками, пляшку, ставить на стіл). Сама ж наказала мені переодягтись.

О д а р к а. Цибулі покриши до оселедця!

Т а р а н. Зараз покришу! (Кришить цибулю, витираючи сльози).

О д а р к а. Коли ти вже навчишся на стіл накривати?.. Принеси сметани!

Т а р а н. Піди візьми в погребі!

О д а р к а. Не вистачало, щоб я в погріб лазила. Ти скоро й борщ заставиш мене варити? Чого зігнувся, як дід столітній?

Т а р а н. Поперек болить.

О д а р к а. Киснеш завжди, все в тебе щось болить! Придурки — ось твоя хвороба! Он люди скоро прийдуть!

Таран іде в хату. З'являється Уляна, одягнена, як і Одарка, по-святковому.

У л я н а (пишно). Здрастуйте на вашім щасливім подвір'ї.

О д а р к а. Здрастуй! А де ж бухгалтер наш?

У л я н а. Зараз буде. Чула я, проходячи, як вона свого Аристарха чистила...

О д а р к а. Їм тільки попусти... Розгнуздались, розледачіли, далі нікуди.

У л я н а. Строгості з нашого боку не відчувають.

О д а р к а. Роботи багато. Ніколи їм гайки позакручувать!

У л я н а. А слід би вже закрутить, а то ми потураємо, а вони скоро на голову нам сядуть. (П'є квас). От спасибі.

О д а р к а. Пий на здоров'я.

У л я н а. Треба підскочити за Ганною, бо буде до півночі з Аристархом дискусію розводити.

О д а р к а. Ходімо разом!

Виходять.

З погреба вилазить Таран, ставить на стіл сметану, квашені помідори, великий

глек квасу, пляшку.

Т а р а н. Пийте! Щоб воно вам поперек горла стало!

Входить Оверко, весело наспівуючи.

О в е р к о. Добрий вечір! Гостей чекаєш?

Т а р а н. Які там гості, — обнаковенна п'янка! Приходь через годину — побачиш.

О в е р к о. А ти не пробував настою полину давати?

Т а р а н. Їй хоч дьогтю дай — однак питиме! Бачиш — "Три гички"?!

О в е р к о. Така наша доля: жінкам пить, чоловікам сльози лить! Прийшов я знову до тебе за порадою...

Т а р а н. Щось задумав шити?

О в е р к о. Та отож кроїв на двоє платтів — не вийшло... Перекроїв на сарафани — виходять короткі... Що порадиш?

Т а р а н. Оборочку пусти внизу. І не помітять, що доточив.

О в е р к о. От пень! Чого ж я раніше... Спасибі, друже. (Мнеться, щось хоче сказати). Не хотів я тобі говорити, а совість мучить...

Т а р а н. Що там ще?

О в е р к о. А не скажеш нікому, що від мене пішло?

Т а р а н (закрив долонею рота). М-м-м!

О в е р к о (таємниче). Люди говорять, що твоя Одарка... біля Свирида. (Пройшовся півнем навколо Тарана).

Т а р а н (вражений). Невже це правда?!

О в е р к о. Чоловіки дарма не говоритимуть нікогда!

Т а р а н. А я думаю: чого-то Свирида назад в контору забрали? Спасибі, друже.

О в е р к о (крізь зуби). Ти піди йому вікна побий!.. Хай знає, як чужих жінок переманювати!.. Мовчи ж, ради бога, що від мене почув, бо заїдять! (Швидко виходить).

Т а р а н (страждальна). До Свирида... Значить, кращого знайшла?.. (Витирає фартухом очі).

Входять Одарка й Уляна. За ними — Ганна, одягнена поміському, з гітарою

через плече. Ганна тихо заходить Тарану за спину, закриває долонями

йому очі. Таран сердито вивертається.

Г а н н а. Здоров, кавалер!

Т а р а н (люто). Здрастуй! Тобі пустощі в голові!.. (Пішов).

Г а н н а (до Одарки). Чого він, як з цепу зірвався?

О д а р к а. Хіба їх розбереш, чоловіків. Не інакше, як якийсь гедзь укусив. Прошу сідати до столу — за чаркою розберемо, що й до чого.

Сідають до столу.

(Наливає чарки). Гульнемо, подруженьки, чоловікам на заздрість, вип'ємо та заспіваємо, щоб у них аж зашпори у п'яти позаходили!

У л я н а (крізь сміх). Хай полюбуються! Ти ж тільки не передай куті меду, щоб не зняли гвалту...

Входить Таран.

Г а н н а. Наллємо і хазяїну?

Таран стрепенувся, ожив.

О д а р к а (з натяками. Тарану). Він у мене не-пи-ту-щий!

Таран одразу знидів, облизав губи, піщов до хати.

Г а н н а. Мій теж і в рот не бере.

У л я н а. Так за що ж вип'ємо, подруженьки, роси оцієї перченої? (Підморгнула Ганні та Одарці).

О д а р к а. За вічне благополуччя на роботі і дома!

Г а н н а. Іменно! За вічне і безповоротне!

В с і. Будьмо!

У л я н а. Будьмо!

Всі п'ють.

(Навмисне смакує). Ну й прекрасна рідина, скажу я вам!

О д а р к а. Історична! Запорожці перед походом іншої не вживали.

У л я н а. Для здоров'я кращого нектару і не придумати.

Г а н н а. Кажуть, молодість дівочу повертає.

Входить Онисько.

О н и с ь к о (лагідно). Вечір добрий!

Г а н н а. Здоров, здоров, парубче!

О н и с ь к о. Смачного вам!

Г а н н а. Дякуємо!

Онисько криво посміхається, але, помітивши суворий погляд

Уляни, одразу принишк.

У л я н а. Тебе ще тут не вистачало... Чого прийшов?..

О н и с ь к о (солодко). Соди позичити.

У л я н а. Знаємо, яка сода! За мною стежиш?!

О н и с ь к о. Бог з тобою, Улясю, чого б я стежив?

(Миттю шмигнув до хати).

О д а р к а. Він у тебе смирний.

У л я н а. Виховала! А спочатку був такий, що пальця в рот не клади.

Г а н н а. Кажуть, він на фермі непогано працює?

У л я н а. Призвичаївся. Тільки вночі тіпається і мене всякими коров'ячими іменами називає.

О д а р к а. Може, хоч з нього люди будуть.

На подвір'я, ввібравши голову в плечі, навшпиньки

заходить Аристарх.

Дивись-но, Ганно, і твоя любов навшпиньках пробирається...

Г а н н а (встала, зупинила сердитий погляд на Аристархові, який, махаючи руками, обходить стіл стороною). Чого?

А р и с т а р х (вибачаючись). Я на хвилинку... Позичу лаврового листочка — і додому... (Шмигнув до хати).

У л я н а. Ну, тепер, коли наречені в зборі, грянемо пісню. Хай їм у носі поперчить.

Співають.

Вбігає Павлик.

З хати виходить Таран, прихилився до дерева, слухає.

П а в л и к. Тітко Одарко! Там щось у двигуні зіпсувалось, техніка не знайшли, так за вами послали.

О д а р к а (начальственно). Що зіпсувалось?

П а в л и к. Не знаю.

О д а р к а. Дізнайся, а тоді ганяй!

П а в л и к. Єсть! (Вибігає).

О д а р к а (до Тарана). Що ти за огірки подав, плюскаві якісь?..

Т а р а н. Які є, такі й подав! Може, в Свирида миргородські їла, то йди до нього!

О д а р к а. До чого тут Свирид?

Т а р а н. Тобі краще знати!

Г а н н а. Вже хтось наговорив?

У л я н а. Оверко. Той тільки те й робить, що плітки по селу збирає та розносить. Нічого, ось я його до цегли поставлю, зразу втихомириться!

О д а р к а. Правильно! (До Тарана). Ніж ото плітки вислухувать — подумав би краще, що до столу подати... жінці!.. М'яса ні кусочка, наче бідність яка...

Т а р а н. Не різати ж кожного дня курку.

О д а р к а. Ріж півня!..

Т а р а н. Знову півень!..

О д а р к а. Сказано — значить, ріж! (До гостей). Просто спасу від того півня немає, як здурів! Тільки прийдеш додому, відчиниш хвіртку — вже й горланить.

Т а р а н. Не приходь опівночі!

О д а р к а. Тебе забула спитати, коли приходити!

В хліві реве корова.

Чого вона реве?

Т а р а н. Піди запитай! (Бере зі столу порожні тарілки. іде в хату, потім тихенько повертається, слухає).

Жінки помічають його, але не подають виду.

У л я н а. Гострий він у тебе на язик.

О д а р к а. Слова не можна сказати. Ось нехай я трохи більше вип'ю, я йому дам відповідь на всі запитання!

У л я н а (тихо). А ти таки до Свирида залицялась?

О д а р к а. Та якось біля контори пригорнула разок, а тут Оверка принесло. Побачив і поніс по селу. Тепер мій дорікатиме до зелених віників.

Г а н н а (голосно). Всі вони такі!

У л я н а (до Ганни). А ти чого з своїм завелась сьогодні? Теж, мабуть...

Г а н н а. Та ні... Почалося з халатів. Чого й чого по другому халату не справимо свинарям? Свиноферма йому тісною стала, механізація запущена... Як визвірився!..

О д а р к а. І ти змовчала?

Г а н н а. Я тільки хрясь по столу, а він у сльози!

У л я н а. А почули б ви, який гамір у моїй бригаді чоловіки зняли. "Кукурудзу треба механізмами обробляти, — кричать, — як у сусідніх колгоспах!"

О д а р к а. У всіх на язиці та механізація. Доярам — підвісну дорогу давай, електродоїлки...

Г а н н а (розпалено). Розперезались!!!

Т а р а н (не витримав, підходить до столу). Бо таки й правда! Нічого на інтузіазмі виїжджать! Годі спини гнуть! У сусідів он і на фермах, і біля кукурудзи — скрізь мотор...

О д а р к а (скипіла). Не твого чоловічого розуму це діло! Помідорів принеси!

Таран стрепенувся, миттю побіг.

Г а н н а. Бачите? Ти їм добро роби, а вони ще й брикаються!

О д а р к а. Здається, нагнали страху, хай їм грець! (Наливає повні келихи квасу). Прохолоджуйтесь!

З хати на ганок боком виходять Аристарх і Онисько.

Таран виносить миску з помідорами, побачив, що жінки перейшли

на келихи, — оторопів.

Т а р а н. З такою дозою — краще закусюйте! Це вам не шам...

О д а р к а (перебиває). Нічого вчить! Пироги давай!

Будьмо!

Жінки випили все до дна. Чоловіки заплющили очі від страху. Знову вбігає Павлик.

П а в л и к. Тітко Одарко! Кажуть, щось у моторі зіпсувалось...

О д а р к а. А що саме?

П а в л и к. Не знаю.

О д а р к а. То чого ж бігаєш? Узнай!

П а в л и к. Ясно! (Вибігає).

У л я н а. І поспівати не дадуть... (Заспівує).

Жінки, співаючи, ідуть у садок за хату.

Ховаючись од жінок, на подвір'я пробирається Оверко. Він приєднується до чоловіків,

що, похнюпившись, посідали під тином.

О н и с ь к о. Да-а-а! Оце гулятимуть тепер до півночі, а потім мучся з ними ще вдома.

Т а р а н. Яка тобі мука?

О н и с ь к о. Не говори, куме. Прийде додому, так і давай співати. Співай уже сама, біс з тобою! Так ні, і мене заставляє підтягувати.

А р и с т а р х. І що ж — підтягуєш?

О н и с ь к о. Хіба хочеш — мусиш... В Аристарха — ото добро.

А р и с т а р х. Хлопці, хлопці! Бодай нікому не діждати такого добра.

Т а р а н. Та чого ти там бідкаєшся? Тобі ще жить можна...

А р и с т а р х. Ех, "жить можна"!

О н и с ь к о. Я вже думав розвестись зі своєю через ці пісні — так діти...

А р и с т а р х. Отож-то й воно...

Т а р а н. Зв'язали нам руки, куди подінешся?..

Входить Корній з вузликом в руках.

К о р н і й. Здорові були, руководителі!

А р и с т а р х. А ти, Корнію, може, в гості ходив, що з глечиком і вузликом?

К о р н і й. Які там гості... Бігав до своєї преподобної сторожихи.

Т а р а н. Скучив?..

К о р н і й. Сказала, щоб парного молока приніс.

Чоловіки, співчуваючи, хитають головами.

Біг, мало не лопнув і... спізнився, вона вже задрімала, перехотілось, а може, іншого молока процідила.

О в е р к о. А я оце в понятих був. Хвилька ж у сусідстві зі мною живе. А нюх у мене добрий: чую, заквaскою в неї пахне, другий день сильніше, третій ще сильніше. Я й дзенькнув у район — мовляв, увечері основний процес відбудеться...

К о р н і й. І я дзвонив.

Т а р а н. І що ж, накрили?

О в е р к о. Ще первачок капав, як застали. А в погребі відер з п'ять готовенької знайшли. Урвалося Хвильчине щастя!

Т а р а н. Слава богу! Так їй і треба. Щоб наших жінок не обпоювала!

К о р н і й. Давайте, хлопці, на радощах по пиріжку з'їмо, бо я ще сьогодні і ріски в роті не мав, а молоко геть-чисто розлилося. (Роздає пироги).

Всі помалу жують. Тихо. Спів жінок. Чоловіки ховаються в хаті.

Входять жінки.

О д а р к а. А нам справді живеться непогано. В колгоспі тепер і гроші, і хліб, і до хліба. Майже у кожного велосипед, радіо... В магазин зайдеш — вередують, давай їм дорожче та красивіше.

О д а р к а бере під руки подруг, і так, обнявшись, усі троє попливли в легкому танку, притупуючи каблуками.

Г а н н а. Жити можна! Тільки набридають з отою собівартістю. Вчора нашій головисі в районі дуже строго сказали. Приїхала така червона, як отой кавун. Що не кажіть, собівартість продукції у нас ще висока.

О д а р к а. Нічого! На чоловіків піднажмем — і собівартість знизимо. Тим більше, що чоловіки — така техніка, що ні тобі амортизації, ні запасних частин, ні капітального ремонту не потребують.

У л я н а. Треба нажать! Зібрати збори та всипати їм під перше число! Ти там, Ганно, підкажи головисі під гарячу руку!

Г а н н а. Неодмінно.

Вбігає Павлик.

П а в л и к. Кажуть, тітко, всередині мотора зіпсувалось, а що — не знають...

О д а р к а. Вони там не знають, а я тут мушу знати...

У л я н а. Скажи — зайнята!

Г а н н а. Обговорює заходи по зниженню собівартості продукції...

П а в л и к. Єсть! (Вибігає).

О д а р к а. Нумо, подруженьки, спробуємо ще шампанського для прохолоди!Таранчику!

На ганок виходить Таран.

Зроби ласку, — одкрий нам того, що з золотою головкою!.. Підставляйте, подруженьки-сусідоньки, келихи, бо воно — як серце дівоче: не збережеш — розіллється! Ну, чого дивишся середою на п'ятницю? Давай залп! Та бігом якусь веселеньку музику нам включи, чуєш? Таран. Здається, закругляються.

Таран відкорковує шампанське. Постріл пробки. Жінки співають

туш. Таран, ковтаючи слину, наливає келихи, потім швиденько біжить

до хати, ставить пластинку.

О д а р к а. Щоб довіку в миру та благополуччі!

У л я н а. У начальстві та в пошані!

Г а н н а. В керівництві та в коханні!

Поволі випивають келихи, музика звучить на повну силу. На воротях

з'являється Олена Устимівна, пильно дивиться на жінок. Ті завмерли.

Одарка сердито подивилась на Тарана, той кинувся до хати.

Музика стихла. Пауза.

У с т и м і в н а. Випиваєте, значить?! А мені на закуску критику залишається жувати? Чоловікам дали волю, розбалували їх, а я сама собівартість знижувати буду?! Добре господарюємо!.. Ось я з вами на правлінні поговорю! (Виходить).

Г а н н а. Це що ж виходить? Дитина той, а невістка винна? Доки це буде?

Жінки виганяють чоловіків з хати.

Чого стали, носи повісили? Чи, може, вам наша кумпанія не до вподоби? Ану! Танцюй, халамидники!

Танець чоловіків. Танцюють через такт, через два, потім по одному

падають на землю. Аристарх, Корній, Таран, Оверко, Онисько

попадали обличчям вниз, лежать нерухомо.

О д а р к а. Тепер полежте та подумайте.

Г а н н а. А ми підемо готувати загальні збори!

У л я н а. Ясно?

Всі три швидко виходять.

Т а р а н. По-моєму, товариство, нижче впасти вже не можна!

Завіса

КАРТИНА П’ЯТА

Вулиця біля Тара нового подвір'я. Швидко входить Катерин а з вузликом

у руці, за нею вибігає Грицько, заступає дорогу.

Г р и ц ь к о. Чому, Катю, чому? Або убий мене на місці, або скажи, чому ти проти нашого весілля?

К а т е р и н а. Весілля не буде!

Г р и ц ь к о. Чим я тебе прогнівив? Може, поговір який почула — не вір!

К а т е р и н а. Весілля не жди!

Г р и ц ь к о. Не пущу!..

К а т е р и н а. Востаннє тобі кажу — або переходь на моє місце в контору, а я повернусь на ферму до свиней, або...

Г р и ц ь к о. Що?

К а т е р и н а. І знати тебе не хочу!.. (Одвернулась).

Г р и ц ь к о (лагідно). Гаразд, Катю, давай будемо міркувати так: скільки мені років?!

К а т е р и н а. Почався третій десяток...

Г р и ц ь к о. Сила в мене є?

Катерина знизала плечима, Грицько хапає її на руки, швидко крутить навколо себе.

К а т е р и н а. Пусти, навіжений!..

Г р и ц ь к о. Говори: є сила чи немає?

К а т е р и н а. Ну... є...

Г р и ц ь к о (обережно опускає її на землю). Так от слухай. Через кільканадцять років настане комунізм! Наші з тобою діти...

Катерина легенько вдарила його пальцем по губах і засоромилась.

...запитають: "А що ви робили, тату, по дорозі в комунізм?" А я їм скажу: "Мати працювала, а я, діточки, сидів у конторі та підраховував її трудодні". Та вони такого батька соромитись будуть! Ні, Катю! Як хочеш, а я в контору не повернусь!

К а т е р и н а. А я, по-твоєму, що? Стара вже чи інвалід який? Чому я мушу за рахівницею сидіти?

Г р и ц ь к о. Я за те, щоб і ти покинула контору!

К а т е р и н а. А як це зробити?

Г р и ц ь к о. Дуже просто. Покритикуй наше нинішнє жіноче правління, — а його є за що критикувать, — і скінчиться твоя конторська кар'єра.

К а т е р и н а. Гадаєш, допоможе?

Г р и ц ь к о. Сама переконаєшся! От вони збирають нараду, щоб на чоловіків піднажать, а ти й стань на чоловічу сторону. Побачимо, чим кінчиться...

К а т е р и н а. Гаразд, Грицю!

Г р и ц ь к о. А щодо весілля, то мені вже ясно. Тут говори не говори, коли серце мовчить, слово не допоможе...

К а т е р и н а. Зачекай! (Розгортає вишивану хустинку, подає Грицькові гілку калини). Візьми!..

Г р и ц ь к о. Калина?

К а т е р и н а. Під осокором, біля нашої криниці, росте. Ішла сюди, а вона ніби просить: зірви мене, я тобі в пригоді стану! От я й зірвала...

Г р и ц ь к о (сумно). Калину дарують перед розлукою...

К а т е р и н а (швидко). І перед весіллям... (Спохватилась).

Г р и ц ь к о. Такого я ще не чував...

К а т е р и н а. А мені мати казали... Хочеш, я тобі повідаю? Було це в сиву давнину... Ще тоді, як в нашім краї розбійничали коршуни-ординці... В темні ночі, коли тільки пугач шугав над землею, прокрадались вони глухими дорогами, щоб здобути українських красунь дівчат...

Хижими круками налітали ординці на заснулі села. Ще палахкотіло полум'я, замітаючи сліди закривавлених ятаганів, а круки-ординці поверталися з багатою здобиччю.

Не плакали горлиці-полонянки, страшне горе висушувало їм сльози, а ще страшніше горе чекало їх: хоч і золоті, а кайдани, хоч і розкіш, а в рабстві, хоч і лишиться краса, та осоромленою буде — дістанеться нелюбому, некоханому...

І вирішили тоді дівчата: не бути цьому!

Темної ночі, на коротких перепочинках, полонянки вихоплювали в ординців мечі, краяли свої обличчя, нівечили свою вроду. Хай лишиться вона навічно в отчім краї!

І от на тому місці, де дівчата розлучались із своєю красою, виростала калина... Омита росою, овіяна вітром, напоєна щедрою землею, вона росла, красива та горда. Тільки сонце сміло цілувати її кетяги — червоні, як уста дівчини.

Тож і дарують дівчата калину тому, хто заполонив їх серце, кого назвало воно своїм судженим... Так мені мати казали.

Здалеку чути пісню.

Г р и ц ь к о. Чуєш?

К а т е р и н а. Про калину співають.

Г р и ц ь к о. Ходім до них.

Обнявшись, виходять.

Завіса

КАРТИНА ШОСТА

Біля контори колгоспу. Садочок, лавочки. Дошка показників. Входить Онисько,

присідає на лавочку.

О н и с ь к о. От де благодать — тихо, як у вусі. Повітря чисте, як в будинку відпочинку. І конторників не чутно, розбіглися. Мабуть, уповноважений має приїхати...

Входить Корній, згорблений, у руках ціпок.

К о р н і й. Дихаєш? (Подає руку). Не жми, ради бога, за пальці, це ж тобі не дійка!..

О н и с ь к о (сміється). Професійна звичка, брате! За день п'ять тисяч разів доводиться отак робити... Тепер я навкулачки будь-кого поб'ю!

К о р н і й. А в мене де й сила ділась. Повіриш, розігнутись не можу, так поперек болить. Півтора гектара буряків, три гектари кукурудзи, і все це треба пройти рачки... І не раз! Ой!..

О н и с ь к о. Зате жіночка в тебе нівроку погладшала, зарум'янилась.

К о р н і й. Чом же їй не гладшати? Увечері візьме патерицю та йде спати під комору. Сторож називається! Прийде вранці додому — поснідає готовеньке і знову хропака... (Зітхає). Та хіба тільки моїй так живеться? Он Охрімова — погнала чоловіка цеглу робити, а сама молоко возить. Пика більша бідона! Плаття на ній тріщить по всіх швах, не витримує ніякої критики. Інтелігенцію з себе корчить то в конторі, то біля кооперації крутиться.

О н и с ь к о (зітхнув). Жінкам добре живеться!

К о р н і й. Бо при владі. Не чув, чого це нас зганяють?

О н и с ь к о. Чертова накачка!

К о р н і й. Мене вже качать нікуди. Вчора прасую своїй спідницю, а вона ходить круг мене — те не так та оте не так. То якогось рубчика придушить, якесь плісе-гофре. Я розсердився, гофруй, кажу, сама. Вона як схопить утюга та на мене. Якби не відхилився, стругай домовину. Як був при здоров'ї, то держала, а тепер, каже, кину. (Витирає сльози).

О н и с ь к о. В тебе дріжджів немає? Хочу млинців спекти.

К о р н і й. Після зборів зайдемо — дам.

О н и с ь к о. І соди?

К о р н і й. І соди. В мене все є. Жінка вередлива, доводиться то млинці, то вареники, то калачі пекти. Я в домі всякі марципани держу.

Входять Таран і Аристарх.

А р и с т а р х. Шановному товариству... Сядемо, Таране, отут... Спочинемо...

Т а р а н. Де-небудь, аби сісти... Ой!..

Сідають.

А р и с т а р х. Так ото таке зі мною робиться: на два пуди схуд.

Т а р а н. У ці штани тепер троє таких, як ти, влізе.

А р и с т а р х. А ти на що перевівся? Ще ж тільки сорок років, а вже старий, як дід.

Т а р а н. Одарка дорікає: згорблений, невеселий...

А р и с т а р х. Повеселишся... Я оце в своєму карцері трохи оговтався, ніби легше стало. А тут ще нова морока: Гриць на змагання мене викликав по свинях, треба тягти... (Низько схилив голову).

Т а р а н. Болючі струни смикає Грицько. Правда твоя, сусіде, кепське діло наше... (Теж знидів).

Входить Оверко з дитиною на руках.

О в е р к о. Добірному товариству моє шануваннячко. Здорові були, орли!..

А р и с т а р х. Здоров, здоров, модистко!

О в е р к о. Не говори, діти скоро голі ходитимуть.

Т а р а н. Грошей немає, чи що?

О в е р к о. Гроші є, та купити ніде.

Т а р а н. Ти ж їм плаття шив?

О в е р к о. Шив... Та не дошив... Думав спочатку обом дівчатам плаття будуть — кроїв, кроїв, поки і сарафани не виходять. Хотів кофтинки стулити — знову кроїв і... (Махнув рукою).

Т а р а н. Що? Не вийшло?

Корній хитає головою.

О в е р к о. Вийшло клинців штук сто. Віддав меншенькій гратись. Ляльки робить. Вчора їздили кооператори за товаром, всього навезли, навіть капрону, а дитячих платтячок немає.

О н и с ь к о. Корнію, ти хоч не засни.

К о р н і й. І охота тобі говорить.

Входить Одарка.

О д а р к а. Чого це позбиралися, наче на вечорниці? Дома роботи немає?

Т а р а н. Ти за нас робити не будеш!

О д а р к а. Не розписуйся за всіх, бо олівця зломиш!

А р и с т а р х. Нас викликали на збори... (Осікся).

О д а р к а. Коли викликали, сюди роботу треба було взять!(Іде в контору).

О н и с ь к о. А ми взяли, от! (Показує шитво).

О в е р к о. Вони нашого брата, чоловіка, ні за що вважають.

Т а р а н. Ви тільки не дрейфте, сьогодні їм усе викажем! Терпіти далі не будемо!

О в е р к о. А мо', не треба? Тільки горя наживеш.

Т а р а н. Більше не наживеш, як маєш!

О в е р к о. Чого вони хочуть від нас?

К о р н і й. Скоріше починали б! З ніг валюсь, так спати хочеться...

Заходять Катерина і Грицько.

К а т е р и н а. День добрий усім!

О н и с ь к о. Здрастуй, красуне!

К о р н і й. Нашого полку прибуло!

Г р и ц ь к о. Ще не починали?

О н и с ь к о. Начальства немає.

Входять Ганна і Уляна.

Т а р а н. Скоро там... почнете?

У л я н а. Не терпиться? Оббіжи кругом хати разів десять...

Уляна і Ганна ідуть в контору.

Т а р а н. Ще й зуби скалить.

О н и с ь к о (до Аристарха). А твоя, Аристарше, навіть на людей не дивиться...

А р и с т а р х. Добре, що хоч мовчить...

Т а р а н. Досить! Урвався терпець! Треба, хлопці, переходити в наступ! Так далі не можна!

К о р н і й. Тут покричиш, а додому прийдеш, ще й поб'є.

А р и с т а р х. Що то з людей зазнайство робить!

Входять Ганна, Уляна, Одарка.

Г а н н а (тихо до жінок). Будемо Устимівну ждати чи...

У л я н а. Вона скоро має бути.

Г а н н а. Заходьте до кабінету, там будемо говорити!..

К о р н і й. Там жарко, краще надворі — літо ж!..

А р и с т а р х. Свіжим повітрям дайте подихать!

Т а р а н. Починайте, коли зібрали! Ніколи нам...

Входить Олена Устимівна.

У с т и м і в н а. Що за гамір?!

О д а р к а. Не хочуть до кабінету йти!

У с т и м і в н а. Не хочуть?.. (Глянула на чоловіків). Гаразд! Проведемо тут. Приготуйте все, що годиться, це ж збори, розуміти треба!

Г а н н а. Все в польному ажурі.

Чоловіки виносять стіл, стільці. Жінки сідають за столом.

У с т и м і в н а. Ми... керівництво... викликали... вас... представників провідних ділянок... нашого складного колгоспного виробництва... щоб вказати вам...

Т а р а н. Завела патефона.

У с т и м і в н а. Хто там заважає? Коли вас запитають, тоді будете говорити! На чому я зупинилась?

Г а н н а. "Щоб вказати вам..."

У с т и м і в н а. М-гу-у!.. Щоб вказати вам і круто звернути вашу увагу на всі неподобства, які ви починаєте допускати!

О н и с ь к о. Вказуйте, послухаємо!

У с т и м і в н а зупинила погляд на Ониськові, довго дивиться на нього, потім на Уляну, потім обидві на Ониська. Пауза.

У с т и м і в н а. Керівництву стало відомо, що не всі чоловіки сумлінно ставляться до доручених їм ділянок нашого складного...

Г а н н а (підказує). Колгоспного виробництва!

У с т и м і в н а. Взяти, наприклад, Оверка...

О в е р к о. Що я вам, у борщ наплював, що на кожних зборах... молотите?

У л я н а. На роботу виходь! Ніхто тобі й слова не скаже.

Г а н н а. Оштрафувати його карбованців на...

У с т и м і в н а. Оштрафуємо!..

О в е р к о (до дитини). Цить, цить, Кирюшо, то тьотя бека. А твій чоловік, Устимівно, багато трудоднів заробив? От і зараз його немає...

У с т и м і в н а. Давайте говорити без натяків!

О д а р к а. Придержи язика, Оверку!

О в е р к о. Слова не дають сказати!

В с і. Дайте слова!

У с т и м і в н а. Говори!

О в е р к о. Я не ходив на роботу три дні — це так! Але сказать, що прогуляв, — брехня! Велика брехня! Діти в мене, двійко, третій Кирюша, обірвалися. Хотів я їм платтячка пошити. Кроїв, кроїв — вісім метрів ситцю порізав, а от не вийшло! Немає до цього діла хисту.

У с т и м і в н а. Ближче до діла!

В с і ч о ло в і к и . Не перебивайте!

О в е р к о. Коли б ви, члени правління, потурбувалися, щоб у колгоспі була швейна майстерня, то мені б не довелося самому шити...

Г а н н а. Може, тобі цілого комбінату захочеться?..

У л я н а. Відкрий майстерню, забажаєте ще й пекарню...

Т а р а н. Бо таки й треба. Поворуши мозком, бухгалтере, кинь на свою рахівницю. Хазяїн щотижня пече хліб, значить, він або запізниться на роботу, або й зовсім не вийде. В колгоспі п'ятсот дворів. Ось тобі п'ятсот чоловік не вийшло на роботу. А в пекарні працювало б три-чотири! Факт! У сусідів давно так заведено!..

Всі чоловіки підтримують.

У с т и м і в н а. Відхиляєтесь від теми сьогоднішніх зборів, товариші!

О н и с ь к о. Прихиляємось, а не відхиляємось!

К о р н і й (піднімає ціпок). Слова!

У с т и м і в н а. Говори!

К о р н і й. Тут про діло кажуть. Не вважаєте ви нас, чоловіків, за повноправних людей.

Г а н н а. Про бур'янець розкажи, що процвітає на твоїй ділянці!..

К о р н і й. Менше в конторі сиди, бухгалтерія! На поле частіше приходь для профілактики, то побачиш, що (раптом гаркнув)... то не бур'ян, а кукурудза!..

Т а р а н. Правильно! Рубай, Корнію, далі!

У с т и м і в н а. Більше самокритики!

К о р н і й. А я тобі хочу цієї самокритики позичити. Сидиш — не підступи, не підійди, а на полі один трактор бігає, а з того трактора, як з цапа, — ні молока, ні шерсті. Он у зарічанців — шістсот гектарів

просапних, як і в нас. Але там усе тракторами обробляють. А ви хочете, щоб оці руки все робили? Я вже розігнутись не можу...

У с т и м і в н а. Попереджаю, висловлюватись конкретніше!

О н и с ь к о. Дай чоловікові слово сказати!

О в е р к о. Не затикайте рота!

К о р н і й. Скажи, Устимівно, для чого тобі купили "Волгу"?

У с т и м і в н а. Для оперативного керівництва.

К о р н і й. І допомагає?

У с т и м і в н а. Аякже!

К о р н і й. То й мені хай техніка допомагає!

В с і. Правильно!

У с т и м і в н а. Відхиляємось від теми.

О н и с ь к о. Зараз прихилимось. Взяти хоч би й ферми. Підвісну дорогу скільки вже будуємо? Електродоїлки поржавіли! Валяються на складі, скоро в утиль пора буде здавати! Дайте мені техніку!..

У с т и м і в н а. Самокритики не чую! Більше самокритики!

Т а р а н. Цокотала сорока пугачеві: і про те, і про се, і про Якова, і про всякого, а він їй у відповідь — "пугу"!

О д а р к а. Я тебе так пугукну дома, дверей не знайдеш!

Т а р а н. Мені вже все одно!

Г р и ц ь к о. Діло чоловіки говорять. Живемо, як нелюди. Взяти, приміром, свиноферму: камінь, цемент, свині наче в карцері сидять... Чого б не зробить, як у Максима Орла?

У л я н а. Бо він орел, а ми синиці. Скільки м'яса здаємо державі?

Г р и ц ь к о. Можна й більше здавать. Я підрахував: коли б дядько Аристарх запровадив відгодівлю свиней за новим методом, то вже в цьому році здали б м'яса в півтора разу більше.

К а т е р и н а. Правильно Гриць каже! Я теж рахувала!

О д а р к а. Не підпрягайся, Катерино, бо...

К а т е р и н а. Бо що?

О д а р к а. Сама підеш на ферму!

К а т е р и н а. А я цього і домагаюсь. Набридло мені в конторі мух рахувати.

Г а н н а. Тихше!.. (Встала). Скажіть, чоловіченьки добрі, де були оці ваші пропозиції, коли ви керували колгоспом? Під сукном? Так нічого галасувать! Працювати треба! І так працювати, щоб замінити оту техніку, якої ви не запровадили!.. Ясно?

О д а р к а. І щоб мені ні пари з уст! А будете ледарювати, я вам покажу техніку! І розкажу, як її треба використовувать! Запитань більше немає?!

А р и с т а р х. Єсть! А що, коли одного прекрасного дня держава скаже нам: "І молоко, і м'ясце своє їжте самі, а нам воно не підходить, дороге! Купимо там, де воно дешевше!" Якої ви тоді заспіваєте? Чим трудодень оплатите?

О н и с ь к о. Ганна свої гроші малюватиме.

Т а р а н. З бляхи зробить.

К о р н і й. Картопляники на трудодень роздавати будете?

А р и с т а р х. З такими господарями до ручки дійдемо!

Г а н н а. Мовчав би вже! Штани он підв'язати не вмієш, а туди ж! Господар знайшовся! Геть додому!

У с т и м і в н а. Відхиляєтесь від теми...

К о р н і й. Що, не подобається критика?

О н и с ь к о. Не можете дати відповідь, так ображаєте?

У с т и м і в н а. Тихо! "Постанова правління: за порушення трудової дисципліни...

Г а н н а, ...оштрафувати...

У с т и м і в н а. ...товаришів: Таран та Аристарха...

Г а н н а, ...на три трудодні.

У с т и м і в н а. Корнієві — додатково закріпити...

Г а н н а, ...півгектара буряків.

У с т и м і в н а. Оверка за неподобну балаканину послати на виробку цегли...

Г а н н а, ...на строк до повного комунізму.

У с т и м і в н а. Катерину Чипчину — зняти з посади обліковця і послати на свиноферму".

Г а н н а. Це ще не все!

У с т и м і в н а (поглянула на жінок, читає далі). "Ониська — за підтримку відсталих елементів...

Г а н н а, ...позбавити премії...

У с т и м і в н а. ...і закріпити за ним групу безнадійних корів". Все.

Г а н н а. Збори закриті!

В повній тиші жінки гордовито виходять. По довгій паузі схоплюється

Таран, б'є кулаком об стіл.

Т а р а н. Не бійтесь, хлопці! Ми їх навчимо, як з нас знущатися! До райкому дійдемо! Скаргу напишемо! Там нас зрозуміють! Годі терпіти! Ми — теж люди! Ми — теж лю-ди-и!..

Затемнення

КАРТИНА СЬОМА

Пізній ранок. Тара нове подвір'я. Таран спить у гамаку, прив'язаному

між двома деревами. Спросоння розмахує руками, викрикує. Біля

нього стоїть Онисько, одягнений, як і в першій картині.

Т а р а н. Годі терпіти! Ми — теж люди!

О н и с ь к о. Що ти верзеш? Прокинься.

Т а р а н (схоплюється, очманіло дивиться на Ониська). Що?.. Де?.. Га?..

О н и с ь к о. Вставай! Доки ж спати, вже десята година!

Т а р а н (перелякано). Десята? Боже мій! Це ж я й корову ще не подоїв! Снідать не зварив! Город не прополов! Ох і влетить же мені від Одарки!

О н и с ь к о. Опам'ятайся, що ти верзеш?

Т а р а н. І тісто, мабуть, перекисло... Ще вчора вчинив.

О н и с ь к о (бере рушник, мочить його у воду). Біла гарячка, брат, діло погане! Значить, перебрав! (Виймає пляшку). Нічого, пройде. На, похмелись...

Т а р а н (несамовито). Не показуй мені пляшки, бо...

О н и с ь к о. Е, брат, так розпускать нерви не можна!

Т а р а н. Ти вже корови подоїв?

О н и с ь к о. Які корови? Ти що, сказився? Наче Аристарх іде. Аристарше! Зайди-но сюди!..

Т а р а н. Чого це він вештається? Хіба свиноферму закрили?

О н и с ь к о. Наче ж небагато і випили... Бували дози й страшніші...

Входить Аристарх, одягнений, як і в першій картині.

А р и с т а р х. Здрастуйте...

О н и с ь к о (шепоче. Аристархові, киваючи на Тарана). Ти обережніше з ним говори. У нього щось... (Жест).

А р и с т а р х (як до дитини). Здоров був. Таране-друже!

Т а р а н. Як там твої поросята поживають?

А р и с т а р х. Ти маєш на увазі обліковців?

Т а р а н (кричить). Поросят!

А р и с т а р х (до Ониська). Справді... Що ж робити?.. (До Тарана). Я бухгалтер. Бухгалтер я...

Т а р а н. Бухгалтер... (До Ониська). А ти?

О н и с ь к о. Бригадир.

Т а р а н. А я хто?

А р и с т а р х. Завідуючий механізацією колгоспу...

Т а р а н. Чекайте, чекайте, ви щось плутаєте! Ми, значить, чоловіками і залишились?

О н и с ь к о. Звичайно! А ким же нам бути?

Т а р а н. А жінки є жінки?

А р и с т а р х. Само собою...

Т а р а н (до Ониська). А ти мені що наговорив? Га?!

О н и с ь к о. Та я тебе з учорашнього вечора і не бачив.

Т а р а н. Поклянись!

О н и с ь к о. Клянусь!

Т а р а н. Скажіть мені, браття, по правді, хто я?..

О н и с ь к о (здалека, ласкаво). Завмеханізацією.

Т а р а н (сіпає себе за вуса). І вуса на місці... Значить, це був тільки страшний сон! Якби ви знали, що мені приверзлось...

О н и с ь к о. Вибачай, друже, я вже думав, що ти перебрав безповоротно. Треба на всяк випадок перейти на казьонку. Може, й справді Хвилька на тютюні настоює.

Т а р а н. А хіба Хвилька ще в селі? Оверко ж відпровадив і до районної міліції...

О н и с ь к о. Нікуди він її не провадив. І зараз до неї зайшов... поснідати...

А р и с т а р х. А якби у нас жінки були як жінки та вигнали б по відерцю кожна, вистачило б на тиждень, а то ледачі...

Т а р а н. Не смій при мені так говорити про жінок! На них молитись треба, як на святиню. Я ось візьмусь за ваше виховання, зачекайте!..

О н и с ь к о. Все-таки у нього якийсь дефект трапився... (Обірежно). А як же з фараонами бути?

Т а р а н (встав). Які фараони?.. Ти... уламок минулого!.. Ти в якому віці живеш? В двадцятому? То не тич мені під ніс фараонів, бо... (Наступає на Ониська, той тікає). Зрозуміло!

З хати виходить Одарка.

Одирочка!...

О д а р к а. Не сердься, вже сніданок готовий. Ось тільки сирівцю з погреба дістану.

Т а р а н. Сердитись? На тебе? Нізащо в світі!

О д а р к а. Ти вчора наказував півня зарізати, а я не послухала, а завтра заріжу.

Т а р а н. Навіщо різать, хай собі співає.

О н и с ь к о. Пропав чоловік.

А р и с т а р х. Був — і немає.

Т а р а н. Рідна моя, кохана! (Цілує Одарку).

О д а р к а. Що з тобою сталося! Стільки років не цілував, а тут надумався. Соромся! Он люди дивляться.

Т а р а н. Хай дивляться! Хай знають, як жінку свою любити та шанувати треба.

Завіса

1959